

BAKOS-KOVÁCS KITTI*

A magánjogról – történetiségében és a modern jogfejlődés tükrében

*„A jog a valóságban csak az emberekben
lezajló érzésfolyamat: a jogtudomány az
emberi lélektan egyik része.”¹*

I. Bevezetés

Korábbi kutatásaim során szerzett tapasztalatok alapján, valamint *Menyhárd Attila* nyomán az Európai Unió magánjogi jogalkotásának fragmentált rendszeréhez való illeszkedés megteremtése érdekében is szükséges a magánjog fejlődésének jelenkori sajátosságainak elmélyült, ugyanakkor a gyökereket is feltáró, a magánjogi jogfejlődést történetiségében is szemlélő, jogelméleti alapokra kitekintő vizsgálat, megközelítés.²

Jelen tanulmány azt a célt tűzte ki, hogy modern kori alapokra helyezve összegyűjtse, néhol felelevenítse a korábbi magyar magánjogi jogirodalom gondolati, eddigiekben talán kisebb hangsúlyt kapott vezérmotívumait, amely kutatás a későbbiekben az uniós és a nemzeti jogok alkalmazása során a magánjogi jogértelmezés alapjainak lefektetését szolgálni kívánja. A technológiai és innovációs fejlődés következtében, valamint a jogértelmezés szempontjából is különös jelentősége van annak a vizsgálódásnak, amely a közjog és magánjog elhatárolásának, valamint a jog jogági tagozódásának újraértelmezésére új aspektusok felszínre hozásával hivatott.

Jelen korunk modern kihívásai között is igaznak kell lennie annak a megállapításnak, hogy a magánjog fejlődésének történeti múltja meghatározza a magánjog normatani, rendszertani sajátosságait, megteremtve annak időtálló alapjait. Ebből fakadóan a jog gazdasági elemzésén túlmenően ki kell emelni a magánjog társadalmi együttélést szabályozó lélektani szerepét.

---

* adjunktus, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete

¹ SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV: *Parerga – Vegyes jogi dolgozatok*. Athenaeum. Budapest, 1912. 6. p.

² MENYHÁRD ATTILA: *A polgári jog tudománya Magyarországon*. In: Jakab András – Menyhárd Attila (szerk.): *A jog tudománya – Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*. hvgorac. Budapest, 2015. 246. p.

A felhasznált szakirodalom a magánjogtörténet, a polgári jogi jogirodalom, valamint a jogelméleti és normatani tudományterület alpműveire támaszkodik a téma célkitűzése által behatárolt mélységben, hiszen jelen tanulmány elsődleges célja egy olyan, történetiségében húzódó gondolati ív megrajzolása, amely „*az öntudatba hozza*” az eddigiekben talán kevésbé kiemelt, de a jogban, és ezen belül a magánjogban munkálkodó belső, lapangó erőket és összefüggéseket.³ Ezen felvetések hozzájárulhatnak a XXI. századi modern kori jogfejlődés keretei között kialakult új jogi területek és a közös európai uniós jogi vívmányok magánjog rendszerébe történő becsatornázódásához, valamint segítséget nyújthatnak a felgyorsult világban, a kazuisztikussá vált jogalkotási termékekben, továbbá a változó társadalmi és gazdasági jelenségek jogi helyzetének adaptálására irányuló kísérletek közötti dogmatikai tisztaság megteremtéséhez.

A tanulmány nyelvezetében a szerző igyekszik hidat teremteni az archaikusabb hangvételű, a régi latin jogászai műveltségben gyökerező jogi nyelv és jelenkorunk kihívásaihoz idomult jogászai szaknyelv között. Ezen feladatnak a szerző, a régi korok nyelvezete iránt érzett elfogultsága okán sem tud mindig következetesen eleget tenni, de elődeink nyomán járva törekszik a modern szak kifejezések transzformálására. Máskor a szerző szándékkal hagyja meg a régi korok meghatározásait, amelyből kibontani és levezetni véli a jelen kor magánjogának fejlődési tendenciáit.

II. Felvetések a jogról

„*A jog célra irányuló (teleologikus) normatív rend.*”⁴ A jogrend célja a biztonság megteremtése, melynek tartós védőhálóját támpontot nyújt az egyén és a társadalom számára; egyben kifejezője az ember állandóságra és stabilitásra törekvő igényének.⁵

„*A jogrend nem más, mint a béke rendje.*” A békére való törekvés a jog sajátja, amely elhatárolja más társadalmi normáktól. A jog előírásainak a külső magatartás felel meg; „*békéjét nem a szándék, hanem az erőszakos cselekedet töri meg*”.⁶

A jog a társas együttélés meghatározója, amely társadalmi-gazdasági viszonyokból építkezik egy sajátos és komplex belső összefüggésrendszer körül szerveződve. Általános és kötelező jelleggel ható absztrakciók révén értékeli, kiemeli az érdekkonfliktusok és emberi magatartások azon körét, amelyek jogpolitikai tételezések mentén is támogatottak és végső soron az állam kényszereszközeivel kerülnek feloldásra.⁷ „*A jog látszólagos társadalmi érzéketlensége a társadalmi érzékenység belső megnyilvánulása.*” Meg-

³ SZÁSZY – SCHWARZ 1912, 90–91. pp.

⁴ LACSÁN ISTVÁN: *Előadások jogi alapgazdaságokról. Magyar jogi alapismeretek.* In: Badó Attila (szerk.): *A jogrendszerek világa – Jogi alapismeretek.* Pro Talenti Universitatis Alapítvány. Szeged, 2020. 142–147. pp.

⁵ COING, HELMUT: *A jogfilozófia alapjai.* Osiris. Budapest, 1996. 136–138. pp.

⁶ *Jog.* In: Márkus Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon.* IV. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1903. 430. p. COING 1996, 133–136. pp.

⁷ KAUSER LIPÓT: *Definitio a magánjogban.* A Magyar Jogászegylet kiadása. Budapest, 1935. 23. p.; EÖRSI GYULA: *Jog – gazdaság – jogrendszer – tagozódás.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1977. 7–8. pp.; POKOL BÉLA: *Jogi alaptan.* Rejtjel Kiadó. Budapest, 2000. 41–42. pp.

alkotott normái révén elvárásokat közvetít a társadalom szereplői felé, visszahat a társadalmi működés alapjaira, hiszen befolyásolja az emberi magatartásokat, így hat az egyéni és kollektív pszichikumra is.⁸

Mindez azt is jelenti, hogy a jog társadalmi szükséglet eredményeképpen jön létre, amely a történeti korokon átívelve a társadalmi és gazdasági viszonyok fejlődése következtében minőségi változásokon ment és napjainkban is megy keresztül.⁹ A dinamikusan változó fejlődés immáron immanens velejárója a modern kori jogfejlődésnek. A jog szilárdságát ebben a változó világban annak történetisége és hagyományokhoz való kötődése adja, ugyanakkor azonban a „megkövülés” veszélyének elkerülése érdekében rugalmasan, de a tartósságot megőrizve kell reagálnia a társadalmi változásokra.¹⁰ Kiss Mór szavait idézve „a haladás mindenütt a jog szabályozó hatalmának folytonos kiterjesztésével jár”, ami azt takarja, hogy egyre növekszik azon életviszonyok száma, ami a jogi szabályozás hatóköre alá kerül.¹¹

Az emberi együttélés jogi rendje és szabályozási igénye napjainkban egyben egyetemes kulturális jelenség azzal, hogy a különféle jogrendek az egyes államok és kultúrák belső törvényszerűségei és folyamatai szerint egyedileg és különbözőképpen fejlődtek. A kölcsönös befolyásolás és egymás mellett élés azonban mindenképpen jelen van és a nemzetközi jog fejlődése révén egy egységes jogi világkultúra megteremtése felé nyit utat.¹²

A jog nemzeti jellege az egyes nemzeteket és népeket sajátosan jellemző érzületre, gondolkodásmódra, újkori fogalmak szerint attitűdre, felfogásra vezethető vissza, amely a közös nyelvben is kifejeződik. A nemzeti jelleg tehát az egyes nemzetek különös lelki tulajdonságoknak az együtthatója, amely a jogot teremtő nemzeti akaratból is kisugárzik. Concha nyomán Kiss Mór már a XIX-XX. század fordulóján pontos képet ad az univerzális és nemzeti karakter kölcsönhatásáról és érvényesüléséről. A nemzetek egymástól való elszigeteltségén túlmenően a szükséglet-kielégítés okán az egyetemes világszerveződések és jogi keretek között az egyes nemzeti vonások elhalványulnak, szűkebb térre szorulnak. Meghatározott mértékig tehát a nemzeti jellegben teret kapnak az egyetemes jogi eszmék, amelyek terjedésének gátját és határát éppen a nemzetben rejlő belső erő jelenti. Az egyetemes jogeszmék így behatolnak a jog nemzeti jellegébe, de nem képesek arra, hogy annak nemzeti vonását kiszorítsák, sőt inkább jellemző az a tendencia, hogy az egyetemes jogeszmék ehelyütt nemzeti színezetet öltenek magukra.¹³

A modern jog további jellemzője, hogy előírásai rögzített (szövegezett) formában jelennek meg nyelvi keretek között (a jog nyelv által objektivált),¹⁴ illetve tételei tudományos és szakmai viták keretei között fejlődnek és bontakoznak ki. Ennek következtében

⁸ EÖRSI 1977, 9-10., 15-16., 23., 35., 45., 91. pp.; LACSÁN 2020, 136., 140. pp.; MENYHÁRD 2015, 22. p.

⁹ SZILÁGYI PÉTER: *Jogi alaptan*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2011. 248-249. pp., 251. pp.

¹⁰ COING 1996, 138-139. pp.; ASZTALOS LÁSZLÓ: *Polgári jog. I. Általános rész. II. Személyek*. Tankönyvkiadó. Budapest, 1982. 26. p.

¹¹ KISS MÓR: *A tárgyi jog lénye, keletkezése és tartalmának kifejtése*. In: Fodor Ármin (szerk.): *Magyar Magánjog. Általános rész. Személyjog*. Singer és Wolfner kiadása. Budapest, 1899-1905. 16. p. (1899-1905a)

¹² COING 1996, 124-125. pp.

¹³ KISS MÓR: *Közjog és magánjog*. In: Fodor Ármin (szerk.): *Magyar Magánjog. Általános rész. Személyjog*. Singer és Wolfner kiadása. Budapest, 1899-1905. 32-35. pp. (1899-1905b)

¹⁴ KAUSER 1935, 5. p.

rendelkezései kikristályosodott racionális meggondolásokra épülnek.¹⁵ Az állam rendelkezik azzal a legitim hatalommal, hogy az állampolgárait nézve ezen kötelező szabályokat megalkossa¹⁶ a jogalkotói jog kizárólagosságára vonatkozó törekvés mellett.¹⁷ Ehhez kapcsolódóan *Helmut Coing* a szokásjogot egy, a társadalom korábbi fejlettségi szintjéhez igazodó jogtípusnak tekinti.¹⁸ A jog keletkezéséhez mindeképpen szükséges olyan felhatalmazó rendelkezés, amely alapján és amilyen formában a jogalkotás megvalósulhat.¹⁹

A jogszabály, ha funkcióját hatékonyan be kívánja tölteni, az életviszonyokban rejlő természetes követelmények, a társadalomban élő jogérzet, jogi meggyőződés lenyomata.²⁰ Látenszen így a jog belső néplélektani megalapozottsága benne rejlik a jogalkotásra irányuló folyamatokban és meg kell, hogy jelenjen a politikai vezetés által uralt jogalkotás keretei között, hiszen enélkül a jogi előírás nem működhet hatékonyan és nem töltheti be funkcióját.²¹

A jogképzés középpontjában az ember áll. Az ember születése, fejlődése, a gyermek védelmi szükségletei, a nemek elkülönülése, az ember vágyai és szenvedélyei, szellemi életének szervezetei és tartalma, az emberi környezet adottságai, az ember dolgokhoz és gépekhez való kapcsolata, valamint a gazdasági élet törvényszerűségei, mind-mind – belső erőként is munkálkodva – jelentőséggel bírnak a jog számára, különös tekintettel annak tartalmának kialakítása, meghatározása során.²² Az emberi lét szituációi egyediségük ellenére tipikus és visszatérő jelenségeket hordoznak magukon, amelyek alapját képezik a társadalom absztrakt, általános, átfogó rendjének.²³ A jogi fogalmak így az egyedi jelenségeken alapulnak és a logikába átmenő pszichológiai folyamatok útján megvalósuló és ahhoz kapcsolódó általánosítás révén keletkeznek.²⁴

Az egyének vonatkozásában a jog valamely, a tárgyi jog által meghatározott jogosultságot, hatalmat jelent más személy irányában. Köznapi értelemben a jog az egyént vagy a közösséget megillető szabadság, melynek keretei között az egyén szabadon dönthet egy adott kérdésben, valamely magatartás tanúsítása tekintetében.²⁵ A másik oldalról ugyanakkor, amikor az egyén közösségbe lép, akkor cselekedeteinek idomulnia kell a közösség céljához, és az ennek manifesztálódásaként megjelenő társadalmi normákban foglalt és értékelt magatartásokhoz.²⁶

A jog összetett jelenség. Egyrészt kapcsolódik más jogon kívüli, de társadalmi szabályzó normarendszerekhez. „*A jog szó a magyar nyelvben a <<jó>> szóra vezet vissza. Népünk észjárása szerint <<jogos>> az a cselekmény, magatartás, állapot, amely etikai*

¹⁵ COING 1996, 129. p.; TÓTH LAJOS: *Magyar magánjog. Általános tanok*. Hegedüs és Sándor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvkiadóvállalata. Debreczen, 1923. 79. p.

¹⁶ LACSÁN 2020, 136. p.

¹⁷ SZILÁGYI 2011, 279. p.

¹⁸ COING 1996, 130. p.

¹⁹ TÓTH 1923, 3., 72–73. pp.

²⁰ *Jog*. 429. p.; TÓTH 1923, 63–64., 79., 95. pp.

²¹ Vö. COING 1996, 132. p.

²² COING 1996, 168., 179. pp.

²³ COING 1996, 85. p.

²⁴ KAUSER 1935, 12. p.

²⁵ BÍRÓ GYÖRGY – LENKOVICS BARNABÁS: *Általános tanok*. In: Bíró György (szerk.): *Új Magyar Polgári Jog Tankönyv (I–VIII.) I. kötet. Általános tanok és személyek joga*. Novotni Alapítvány. Miskolc, 2014. 21. p.

²⁶ *Jog*. 427. p.

érzésünk szerint <<jól van>>, azaz amit helyeslünk ; nem <<jogos>>, amit etikai érzésünk nem helyesel.”²⁷ Más, jogon kívüli normarendszerek között kap helyet például az erkölcs. Az erkölcs az ember magatartását belsőleg irányítja, hogy az ember gondolkodásmódjában, felfogásában, érzéseiben és akarat-nyilvánításában összhangban álljon. Az erkölcs az egyén tekintetében megalapozza az önbecsülését, gondolatainak és szavainak tisztaságát, érzéke ösztönei feletti uralkodást, személyiségének kibontakoztatását és fejlődésének lehetőségét. Ezen követelmények egyúttal az egyen embertársaival való kapcsolatát is determinálják és korlátozzák. Az erkölcs életrendjét az egyén belső világából kiindulva építi fel a külvilág cselekedeti felé, amely életrend az egyesek lelkiismeretétől függ és fakad.²⁸ Másrészt nem csupán a jogszabályokat foglalja magában, hanem a jogi dogmatika fogalmi rendszerét, a hatósági döntéseket, a bírósági ítélezést, de akár a jog megvalósulását is a társadalom tagjainak jogkövető magatartásában. A fenti eredők közötti összhang különösen a társadalmi és gazdasági változások időszakában törhet meg, hiszen a jog egyes részterületei eltérő módon, időben és tempóban reagálnak ezekre a változásokra.²⁹

A jog gondolatközlési folyamat, amely a joggal szemben a pontosság és a szabatosság kritériumait támasztja.³⁰ A jog meghatározásai ugyanakkor immanens bizonytalanságot hordoznak; bár első látásra világosnak és határozottnak tűnnek, amely követelmény is a jog nyelvi objektívációjával, illetve külvilág felé történő megnyilvánulásával szemben, azonban alkalmazásuk sokszor további értelmezést igényel.³¹ Ehhez kapcsolódóan emelném ki a bírói jogfejlesztés jelentőségét. A bíró jogalkalmazói tevékenysége során valamely konkrét, megvalósult esetre és élethelyzetre alkalmazza az absztrakt jogszabályt. A bíró a fennálló magánjogi rendelkezések értelmezése során fejt ki és hozza felszínre azt a jogi rendelkezésben egyébként önmagában benne rejlő tételt, amelyet a jogszabály kifejezetten nem tartalmaz, de amelyet annak jelentése, lényegi tartalma szükségképpen magában foglal. Ehelyütt a bíró keletkeztetője a jognak, amely a bíróság által adott és így felfejtett elvi tétel és megállapítás lefektetését jelenti. A jogértelmezés ennek keretei között jogivá válik, megszilárdul és követendő lesz.³²

III. Néhány gondolat a köz- és magánjogról, valamint a jogágakról.

A köz- és magánjog közötti különbségtétel – Ulpianus és római jogi hagyományok nyomán – visszavezethető a szabályozott jogviszony által védett akaratra, érdekre, azaz a jogszabály közérdek vagy magánérdek védelmére, biztosítására hivatott-e.³³ Werbőczy *Hármaskönyvében* akként tesz különbséget, hogy a jog kétféle: az egyik a közjog, a másik

²⁷ Jog. 427. p.

²⁸ Az erkölcs és a jog kapcsolatára vonatkozóan lásd részletesen: Jog. 430. p.

²⁹ BÍRÓ – LENKOVICS 2014, 49. p.

³⁰ KAUSER 1935, 5. p.

³¹ HEBELT EDE: *Tanulmányok a jogügyletről. I. Módszertani bevezetés.* Franklin Társulat. Budapest, 1912. 73. p.

³² TÓTH 1923, 37. p.; KOLOSVÁRY BÁLINT: *Magánjog – Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz.* Studium. Budapest, 1938. 16. p.

³³ KOLOSVÁRY 1938, 3. p.

a magánjog. A közjog az uralkodásra és az országok igazgatására hivatott jog, amely valamely „közhaszonra czéloz”. A magánjog ettől eltér, „az egyes emberek hasznára néz”.³⁴ A köz- és magánjog elhatárolásának *differentia specificája* hagyományosan tehát azon alapszik, hogy a jogi rendelkezés kinek az érdekét szolgálja, teremti meg és védi, amely a XIX. század végi és XX. századi magyar magánjogtörténeti írásokban is ekként jelenik meg. Már Szász-Schwarz Gusztáv és Kolosváry Bálint is rámutat arra, hogy minden jogszabály kisebb-nagyobb mértékben mindkét érdekét érinti, hiszen az állam csak úgy működhet minél teljesebben, ha polgárainak élete és vagyona megfelelő védelemben részesül. Egy-egy életviszony szabályozásánál a köz- és magánjogi jellemzők tehát összefonódnak az alapul szolgáló életviszonyok sajátos természete alapján.³⁵

Ezen alapvető distinkcióra épülnek rá olyan további csoportosítási ismérvek, amelyek a szabályozott jogviszony alanyait, illetve fő jellemzőit vagy a jogérvényesítés tipikus eszközeit emelik ki. A közjogi szabályok, mint az államcélú védő jogszabályok, az állam fennállásának és eredményes működésének feltételeit teremtik meg, a „nemzet közéletét” rendezik, illetve meghatározzák az állam és állampolgárai közötti, a közhatalom által áthatott viszonyokat. Ezzel szemben a magánjogi szabályok minden további, az állam által elismert magáncélok biztosítására hivatottak az egyesek között.³⁶

A jogviszony keletkezését és forrását tekintve a közjogi jogviszony „tényálladékát” vagy a „közéleti viszonyokat” az állam teremti meg, a magánjogi jogviszony „tényálladékát” a felek hozzák létre és alakítják ki. A közjogi jogviszony – annak közérdekbe való ágyazottsága okán – kötelezi az állampolgárt, míg a „magánéleti viszony” létrehozataláról a felek döntenek, magánérdekük nyomvonalán. A feleknek ezen szabadsága a jogviszony tartalmának a megállapítására, az írott jog rendelkezéseitől való eltérés lehetőségére is kiterjed.³⁷ Modernkori összefoglalásban megállapítható, hogy a közjog az állami és társadalomszervező funkciók ellátására hivatott, addig a magánjog az autonóm cselekvés tereit szabja meg.³⁸

Jelleinek nyomán alakul ki a közjog és magánjog azon elhatároló ismérve, amely szerint a közjog az alá- és fölérendeltség módszerével rendezi az állam és az állampolgár egyes viszonyait, míg a magánjog a mellérendeltség talaján állva teremti meg a felek egyenjogúságát.³⁹

Annak megítélésénél, hogy egy jogszabály a közjog vagy magánjog területére esik-e, Szász-Schwarz Gusztáv szerint annak is van jelentősége, hogy kire bizza a jog az érdekvédelem megvalósítását. A jogérvényesítés – korábbi magánjogtörténetünk szakkifejezéseivel élve – a biztosító jogviszonyban való cselekvés lehetősége, amellyel a megsértett vagy veszélyeztetett alapviszony célú ér, megvalósul és érvényesül. Amikor állami jogérvényesítés és hatósági eszközök állnak rendelkezésre a jogsértés orvoslására, akkor közjogi jelleggel

³⁴ Werbőczy István Hármaskönyve. Előbeszéd 2. cím. 3. §. Franklin Társulat. Budapest, 1897.

³⁵ Kiss 1899-1905b, 24. p.; SZÁSZ-SCHWARZ 1912, 34–37. pp.

³⁶ Közjog. In: Márkus Dezső (szerk.): Magyar jogi lexikon. V. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1904. 95. p.; SZÁSZ – SCHWARZ 1912, 34–37. pp.; KOLOSVÁRY 1938, 3. p.

³⁷ TÓTH 1923, 301-302. pp.; EÖRSI 1977, 55–56. pp, 110. pp.

³⁸ LENKOVICS BARNABÁS – KESERŰ BARNÁ ARNOLD – KÓHIDI ÁKOS: Magyar polgári jog – Polgári jogi alapok. Eötvös József Könyvkiadó. Budapest, 2017. 13-14. pp.; BÍRÓ – LENKOVICS 2014, 26. p.; LACSÁN 2020, 161–162. pp.

³⁹ Idézi LÁBÁDY TAMÁS: A magánjog általános tana. Szent István Társulat. Budapest, 2013. 20–24. pp.

bír a jogviszony, amelyre a közjog szabályait kell alkalmazni. Amikor az egyén akaratelhatározásán múlik a jogérvényesítés, akkor magánjogi jogérvényesítésről beszélünk; ez esetben a jogvédelem – döntő többségében – bírósági eljárás keretei között zajlik.⁴⁰

A közjog és a magánjog határvonala történelmi távlatokban koronként változik; a kettő közötti különbségtétel viszonylagos.⁴¹ A közjog és magánjog dichotómiájának immáron természetes jelensége, hogy valamely jogintézményt fókuszba helyezve – társadalmi-gazdasági okból – azt mind a közjog, mind a magánjog védelme áthatja. Ez a folyamat különösen felerősödött a rohamos műszaki-tudományos fejlődéssel, a specializáció, a tömegtermelés és –fogyasztás, valamint az egyre bonyolultabb gazdasági és szerződéses kapcsolatok térnyerésével, amely szükségképpen eredményezi a hagyományos jogintézmények új típusú integrációját.⁴²

A közjog és a magánjog ezen együttthatásának elemzésével összefüggésben szükséges kitérni a jogrendszer jogágainak és további tagozódásának elméleti alapjaira. A jog jogágakban helyez el társadalmilag, gazdaságilag, ebből fakadóan tárgyában, valamint a szabályozás módszertanában erősen összefüggő, viszonylagosan homogén szabályokat, amely a jogrendszer primer vagy elsődleges tagolását jelenti megteremtve ezáltal annak alappilléreit. A jogágakról elmondható, hogy alapvetően vegytisztán bírnak köz- vagy magánjogi sajátosságokkal. Erre a klasszikus felosztásra további, valamilyen csoportosító ismérv kiemelésével jól körülhatárolható új jogi területek épülnek rá a társadalmi és gazdasági pluralizálódás következtében.⁴³ Korábbi magánjogtörténeti és jelenkori jogelméleti tudományos álláspontok feldolgozását és összevetését követően álláspontom szerint megállapítható, hogy a köz- és magánjog áthatásából született, ugyanakkor egyben a hagyományos jogágakból is táplálkozó új jogi területek minősítése heterogén és differenciált abból a szempontból, hogy miként és hogyan érvényesülnek és dominálnak a köz-, illetve a magánjog jellegzetességei. Ebből fakadóan álláspontom szerint különbséget kell tenni 1) olyan szakjogágak között, ahol a közjogi és magánjogi distinkciók egyaránt jelen vannak, azonban egymástól elválaszthatatlanul hordozzák a köz-, illetve magánjogi jellemzőket. Ilyen például a munkajog területe. 2) Eörsi Gyula „kvázi-jogágazatok”-nak nevezi azokat az új jogi területeket, amelyek akár politikai vagy gyakorlati szempontból, akár valamely gazdasági célkitűzés által vezérelve egységet alkotnak, és a jogágakból táplálkozva jogilag egyébként heterogén jogintézményeket szerveznek egy körülhatárolt gazdasági-társadalmi cél köré, ezáltal teremtve meg homogenitást. Ebből fakadóan a jog hagyományos kialakult rendszerére jogalanyok vagy jogtárgyak szerint meghatározva további másodlagos vagy szekunder „kvázi-jogágazatok” épülnek rá anélkül, hogy eredeti kapcsolatukat elveszítenék közjogi és magánjogi alapjaikkal, ugyanakkor azonban elzárkóznak a védendő cél vagy érdek által nem érintett közjogi és magánjogi területektől.⁴⁴

⁴⁰ SZÁSZY-SCHWARZ 1912, 34–37. pp.; TÓTH 1923, 413–416. pp.; LACSÁN 2020, 160–161. pp.

⁴¹ SZÁSZY-SCHWARZ 1912, 34–37. pp.

⁴² EÖRSI 1977, 65. p., 73. pp.; LÁBADY 2013, 20–24. pp.

⁴³ EÖRSI 1977, 100. p., 103. p., 110–111. pp., 116–117. pp.; VISEGRÁDY ANTAL: *Jog- és állambölcsélet*. Dialóg Campus. Budapest – Pécs, 2013. 111–112. pp.; H. SZILÁGYI ISTVÁN – LOSS SÁNDOR: *A jogrendszer*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog- és államtudományokba*. Prudentia Iuris. Miskolc, 2001. 75–77. pp.; LACSÁN 2020, 163–164. pp.

⁴⁴ EÖRSI 1977, 100. p., 103. p., 110–111. pp., 116–117. pp.

Ahhoz, hogy valamely új jogi terület egyben „kvázi-jogágazat”-nak minősüljön, fontosnak tartom azt a megkülönböztető ismérveit kiemelni, hogy a „kvázi-jogágazat” által érintett közjogi vagy magánjogi jogintézmények, illetve a védendő cél vagy érdek nyomán megalkotott speciális előírások között a jogot jellemző belső kohéziós erő teremtsen meg, de ezt kodifikáltság nélkül teszi meg. Ebből fakadóan kifejezőbbnek és cizellaltabbnak vélem Eörsi Gyula „kvázi-jogágazat” fogalmi meghatározását a modernkori „vegyes jogágak vagy jogterületek” szóhasználatával szemben, hiszen egyrészt kifejezi azt a belső összetartó erőt és fogalmi hálót, amely valamely kiemelt cél érdekében összefűzi a köz- és magánjog vonatkozó jogintézményeit és bizonyos szempontból megteremti a szabályozott életviszonyok egységét. Másrészt lehetőséget teremt arra a szemléletmódra is, amely nem szakítja ki „kvázi-jogágazat”-okhoz kapcsolódó a büntetőjogi tényállásokat a büntetőjogból vagy a speciális kártérítési felelősség előírásait a polgári jog köréből,⁴⁵ hanem biztosítja és nem szegregálja az egyes jogintézmények alapjogágakkal fennálló szerves kapcsolatát, amelyekből a védendő cél köré szerveződő „kvázi-jogágazat” táplálkozik. Ez utóbbinak fokozott jelentőséget kell tulajdonítani, hiszen csak így biztosítható a jogágak stabilitása, logikai egysége és dogmatikai tisztasága.⁴⁶ Ebből fakadóan „kvázi-jogágazat”-nak tekinthető álláspontom szerint például a környezetvédelmi vagy a fogyasztóvédelmi jog, de nem tekinthető „kvázi-jogágazat”-nak a gazdasági jog, hiszen ez utóbbi esetében hiányzik a jogalkotó által kiemelt közös védendő érdek vagy cél, mint szervező erő, illetve nem beszélhetünk az egyes jogintézményeket összetartó belső kohéziós erő és közös fogalmi háló jelenlétéről sem. 3) Jogterületek között mind a jogágakon, mind pedig a „kvázi-jogágazatok”-on belül különbség tehető valamely csoportképző ismérv vagy a szabályozott jogintézmények viszonylagos homogén jellege alapján. Ilyen például az értékpapírjog területén belül a tőzsdei jog.

IV. A magánjog distinkcióiról.

Ha a magyar magánjog történetét a XIX. századtól vezetjük végig, akkor fejlődésére jelentős hatást gyakorolt az 1848-as forradalom és szabadságharc, amelynek keretei között eltörlésre került a királyi adományrendszer, az ősiség, valamint az úrbérrendszer a polgári jogegyenlőséget és a szabad tulajdont előíranyozva.⁴⁷ Mindez az alapul szolgáló társadalmi viszonyokban is jelentős változás kezdetét jelentette; a magánjogra az alkalmazkodás terén sokkal inkább jellemző az egyes időszakokba való hosszas átmenet.⁴⁸

Hazai magánjogunk fejlődése korábban is épített és nyitott volt külföldi behatásokra, így például a kiegyezés után az osztrák polgári törvénykönyv, valamint a későbbiekben a német kereskedelmi jogi szabályozás nyomvonala érvényesült, de a két világháború között megfigyelhető a svájci befolyás hatása is.⁴⁹

⁴⁵ EÖRSI 1977, 111. p.

⁴⁶ H. SZILÁGYI – LOSS 2001, 81. p.

⁴⁷ VILLÁNYI LÁSZLÓ: *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. Budapest, 1941. 8. p.

⁴⁸ MENYHÁRD 2015, 226. p.

⁴⁹ MENYHÁRD 2015, 229–230. pp.

A magyar magánjogtudományban már a XIX-XX. század fordulóján is erős volt a törekvés és az igényesség a kreativitásra és az innovációra, amely egyben a magánjogi gondolkodás nyitottságát is feltételezi.⁵⁰

A XX. század történelmi viharai következtében a tulajdoni rend átalakítása, valamint helyreállítása végigkísérte és meghatározta magánjogunk XX. századi fejlődésének ívét és feladatát. A latin műveltség egyre inkább háttérbe szorult, a római jogfejlesztő hatása megszűnt. Ugyanakkor elmondható, hogy az állami irányításon alapuló társadalmi és gazdasági környezetben a korábbi magánjogi hagyományokon szocializálódott jogászok megőrizték a magánjog hazai tradicionális jogi gondolkodásmódjának alappilléreit a kontinuitás fenntartása érdekében biztosítva ezáltal annak töretlenségét. Később ez lehetővé tette és megkönnyítette az európai jogi kultúrához történő visszacsatlakozást is.⁵¹

A magánjog a társadalmi és gazdasági szereplők nagyon változatos viszonyrendszerét és kapcsolatait szövi át, szabályai sokfélék és sokszínűek, bármely szempontból is szemléljük őket. A magánjog a magán-életviszonyok jogi rendjét képezi, amely a társadalomban élő egyeseknek egymás közötti, érdekazonosságon és érdekkülönbözőségen alapuló kapcsolatait rendezi. A magánjog szabályai – lényegi sajátosságnak tekintve – az egyeseket, régebbi kifejezéssel élve a magánosokat jogosítják és kötelezik. A közérdek bizonyos fokú érvényesülése mellett igen tág teret kap az egyesek autonóm rendelkezése, az önkéntes együttműködés és ebből eredő önkorlátozás.⁵²

A magánjog immanens, lényegi és elválaszthatatlan magja, hogy a személy életén végigívelve a magánautonómia talaján állva határozza meg és oltalmazza azok sokszínű társadalmi kapcsolatainak kereteit, individuális és közösségi vonatkozásait, társadalmi szervezkedéseit. Szervező szerepe révén kijelöli az egyéni és szervezeti autonómia határait, amely egyben a magánélet viszonyait befolyásoló, szervező és védelmező jogi rend megteremtését is jelenti.⁵³

A magánautonómia elve a magánjog átfogó alapját képezi, amely nem más, mint a védelem tárgyával való viszonylagosan teljes rendelkezés; annak elismerése, hogy az egyén önállóan, saját akaratán alapulva alakíthassa ki személyi és vagyoni viszonyait. Ehhez a magánjog részletesen kidolgozott lehetőségeket biztosít, ugyanakkor az egyén szabadságát csak korlátozott mértékben határolja be.⁵⁴ Feladata, hogy az egyéni akarat szabad érvényesülésének és kifejeződésének határait adja meg, melyen belül az egyéni akarat és érdekérvényesítés szabadon mozoghat és kibontakozhat, de amely határokat át nem léphet. A védelem határai magukban foglalják az egyén más embertársakkal való kapcsolatát is.⁵⁵

A magánjog modern kori szabályai döntő többségében és alapjaiban az állam jogalkotásának keretei között teremtnék meg.⁵⁶ A legújabb kori társadalmi és gazdasági fej-

⁵⁰ MENYHÁRD 2015, 237–242. pp., 248. p.; ASZTALOS 1982, 8. p., 13. pp.

⁵¹ MENYHÁRD 2015, 234–236. pp., 245. p.

⁵² VILLÁNYI 1941, 1–2. pp.; ASZTALOS 1982, 21–22. pp.

⁵³ LÁBADY 2013, 19–20. pp.

⁵⁴ COING 1996, 179–180. pp.

⁵⁵ *Magánjog*. In: Márkus Dezső (szerk.) Magyar jogi lexikon. V. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1904. 307–308. pp.

⁵⁶ KISS 1899-1905a, 14. p., 21-22. pp., 30. pp.

lődés következtében, valamint a jogtörténeti fejlődés eredményeképpen a szokásjogot felváltva az állami jogalkotásból eredeztethető kútfők képezik a magánjog modern kori jogforrásainak fő vázát és struktúráját.

A magánautonómia érvényesülése, valamint az állami szerepvállalás megjelenése a magánjogi rendelkezések figyelembe vétele és alkalmazása során is szerepet kap. Ahol a felek nem rendelkeznek jogviszonyaik belső tartalmáról, valamint annak alakításáról, ott a jogviszony rendezése az írott jogalkotás eredményeinek, tehát a jogszabályi előírás feladata, amely ennél fogva a magánakarathoz tartozik. Ez az írott szabály tehát akkor alkalmazandó, ha a fél ettől eltérő akaratát nem nyilvánította ki (*ius dispositivum*). Ugyanakkor vannak olyan magánjogi szabályok is, ahol a magánakarattal szemben a magasabb érdek védelme indokolt, és ehelyütt csak a jogszabály érvényesülhet. Az egyéni akarat az ilyen rendelkezésekkel szemben tehetetlen, azaz a felek egyező akaratával sem tehetik félre ezen jogi előírásokat (*ius cogens*).⁵⁷

*A magánjog zsinórmértéket állít az egyén életkörülményeire, emberi magatartásaira nézve.*⁵⁸

A magánautonómia primátusa áthatja a magánjogi jogérvényesítést is. Ennek során a magánjogi jogviszony alanya maga, a saját cselekményével érvényesíti megsértett vagy veszélyeztetett jogát és él egyben a magánjogi biztosító jogviszony adta lehetőségekkel. Ide tartozhat a biztosítéki célú és funkciójú anyagi jogi jogintézményeken kívül a bírósági eljárás igénybe vételének a lehetősége és a végrehajtás, amelyek kereteit az állam biztosítja és teremti meg azokat a – végső soron közjogi alapokon nyugvó – állami szerveket és eljárásjogi szabályokat, amelyek a magánjogi jogérvényesítés során felhívhatóak. Garanciális szabály, hogy a magánjogi jogviszonyokban az eljárás megindítása ehelyütt is csak a jogosult kérelmére történhet, melynek további polgári eljárásjogi leképeződései is vannak.⁵⁹

V. A polgári jog mibenlétéről

A szerzőt önmaga kíváncsisága vezette arra, hogy a polgári jog területe attribútumaiban, sajátosságaiban mennyiben más, mint a magánjog, vagy pusztán elnevezésbeli különbség mutatható ki közöttük. Ezen elhatárolásra irányuló igény nem alaptalan, hiszen a magánjogot és a polgári jog elnevezést szinonim fogalmakként is használták vagy jogtudósaink hallgattak írásaikban világosabb distinkciók megadásáról.⁶⁰

Werbőczy Hármaskönyvében a jog hármas felosztásában a természeti jog és a nemzettek joga mellett jelenik meg a polgári jog, amelyet minden nép vagy polgári társadalom isteni és emberi okból saját jogként alkotott. A polgári jognak ehelyütt domborodik ki azon, a későbbiekben a magánjog kereteit is átható azon ismértve, hogy az az állami szerepvállalással megvalósuló jogalkotás révén legitim hatalomtól keletkezik és jön létre.⁶¹

⁵⁷ Kiss 1899-1905a, 22. p., 27. p.; Tóth 1923, 88–92. pp.

⁵⁸ Kiss 1899-1905a, 28–29. pp.

⁵⁹ Tóth 1923, 417. p., 433. p., 441–442. pp.

⁶⁰ *Magánjog*. 307. p.; Lábady 2013, 24–25. pp.; Az alaki polgári jogra vonatkozó elméletek kívül esnek a vizsgálódás tárgyán.

⁶¹ *Werbőczy István Hármaskönyve. Előbeszéd 3. cím. 1. §.*

A polgári jog a magánjog modern kori alapjait kodifikált jogként lefektető és átható jogága. Ebből fakadóan a polgári jog a magánjog alapját jelenti,⁶² így hordozza magán mindazon attribútumokat, amely egyébként a magánjogot jellemzi. A magánjog ugyanakkor tágabb értelemben minden magánérdeket szabályozó joganyagot magában foglal a jogrendszeren belül, a polgári jog azonban csak a szűkebb értelemben vett, többségében diszpozitív jellegű személyi és vagyoni viszonyokat rendező közös jogi előírásokat tömöríti kodifikált formában.⁶³

A polgári jog működését a magánautonómia primátusán túlmenően a felvilágosodás eszméitől eredeztetve alapvetően vezérli a polgárok szabadsága és egyenlősége. A privátautonómia alapvető jogi kereteinek megteremtésén túlmenően Asztalos László idézve „a polgári jog az egyenjogú jogalanyok közötti autonóm strukturájú társadalmi viszonyok egyes – a jogalkotó által fontosnak ítélt – vagyoni vonatkozásainak (...), továbbá a polgári jogi eszközöknek a személyiség védelmére felhasználható körét szabályozza.”⁶⁴ A szabályozott jogviszonyok tárgyi hatályát tekintve kisebb részben személyi és döntő többségében vagyoni viszonyok rendezésére kerül sor. A polgári jog a magánjoghoz képest mélyebben kötődik az áruforgalomhoz, a termelés és a szükséglet-kielégítés szervezéséhez.⁶⁵ A személyi viszonyok létjogosultsága és előtérbe helyezése okán indokolt arra visszatekinteni, hogy jog alapvető ismérve, hogy az embert helyezi a középpontba és aköré szerveződik. Az ember jogalanyiságát és cselekvőképességét meghatározó alaptételek, valamint a személyiségvédelem a polgári jog alapvetően vagyoni viszonyokra épülő struktúrájához csak részben illeszthető, de történetiségében a magánjogban gyökerező és nélkülözhetetlen. Így a jog és a társadalom nem mondhat le ezen garanciális előírások magánjogi rendbe, ezen belül a polgári jogban történő ágyazásáról, valamint az emberi méltóság védelmének polgári jogi eszközökkel történő hatékony biztosításáról.⁶⁶

A szabályozás módszerét vizsgálva megállapítható, hogy a polgári jog a személyi és vagyoni viszonyokat az egyenjogúság és mellérendeltség módszerével szabályozza.⁶⁷ A polgári jog a magánjogból kinőve mutat egy magasabb fejlettségi szinten szervezett jogág felé, amely a magánjogon belül, illetve ahhoz képest kiegészül a mellérendeltség és az egyenjogúság törvényi elismerésével, ezen speciális szabályozási módszer meghatározásával. Álláspontom szerint a polgári jog sajátja, hogy a polgári jogi jogviszonyokat nem csupán a jog eszközeivel tereli normatív mederbe, hanem a jóhiszeműség és tisztesség követelményének törvényi rendbe történő iktatásával teret enged az erkölcsi kategóriáknak is.

Ma a kodifikációs folyamatok következtében a magánjog egységének megteremtése érdekében törvénykönyvek, valamint ezen kívül a jogalkotással felruházott államhatalmi szervek jogi aktusai adják a polgári jogi rendelkezések vázát.⁶⁸

„A generálklauzulák formájában normatívan megfogalmazott, az általános társadalmi értékelésre a magánjog zárt logikai rendszerét megnyitó rendelkezések a kodifikált polgári

⁶² CSEHI ZOLTÁN: *Diké kísértése. Magánjogi és kultúrtörténeti tanulmányok*. Gondolat. Budapest, 2005. Idézi LÁBADY 2013, 25. p.

⁶³ ZLINSZKY JÁNOS: *Ius privatum*. Szent István Társulat. Budapest, 2014. 16. p.; LACSÁN 2020, 163–164. pp.

⁶⁴ ASZTALOS 1982, 12. p.

⁶⁵ ASZTALOS 1982, 23. p.

⁶⁶ MENYHÁRD 2015, 236. p.

⁶⁷ ASZTALOS 1982, 21. p.; LENKOVICS – KESERŐ – KÖHIDI 2014, 15–18. pp.; BÍRÓ – LENKOVICS 2014, 29. p.

⁶⁸ Vö. KOLOSVÁRY 1938, 4. p.

jog szükségszerű velejárói.”⁶⁹ A polgári jog tehát kodifikált normaanyag, amelynek következménye, hogy a magánjog zsinórmércéit generálklauzulák formájában rögzíti és értékeli.

A polgári jog sosem volt teljesen tiszta és mentes idegen elemektől; modern korunk új jelenségei pedig csak növelik a magánjogtól vagy a polgári jogtól idegen jogintézmények vagy külföldi hatások becsatornázódását a polgári jog területére.⁷⁰ Ezzel a polgári jog csatlakozik a magánjog innováción, kreativitáson és nyitottságon alapuló befogadókészségéhez.

Kedves Tanár Úr!

Hálás köszönettel tartozom a megtisztelő bizalomért, hogy a magánjog tudományának művelője lehetek és részt vehetek a jövő jogászai nemzedékének magánjogi oktatásának sokszínűségében.

Kitti

---

⁶⁹ MENYHÁRD 2015, 259. p.

⁷⁰ EÖRSI 1977, 116. p.